

Тараз Мемлекеттік Педагогикалық Институты «Философия және әлеуметтік-саяси пәндер» кафедрасы

21 дәріс

Болмыс

Дәріс жүргізуші:
филос.ғ.к., доцент Нұрадин Гүлхан Болатқызы

Дәріс сұрақтары

- Онтологияның негізгі ұғымдары мен принциптері.
- Онтологияның негізгі типтері. Болмыс және биболмыс мәселесі.
- М.Хайдеггердің адам болмысының заттар дүниесіне жинақталуы мәселесі.
- Адам болмысының экзистенциялары. Қорқыныш, қасірет шегу, бақытсыздық феномені. (А. Шопенгауэр).

Болмыс – санадан тыс,
тәуелсіз объективті әлем,
материяның тіршілік етуін
білдіретін философиялық
ұғым.

ОНТОЛОГИЯ
(грекше on, ontos -
болмыс,
logos - ілім)

Бұл термин
философия
тарихында
XVII ғ. бастап
қолданылады.

Болмыс мәселесі –
діни
иллюзиялардан
бас тартқан
философиялық
рефлексиялардың
бірі.

Бірақ жалпы болмыстың
және ол туралы
философиялық ойлардың
қалыптасуы
өте ерте кезеңнен басталады.

“Онтология” терминін енгізген

Р. Гоклениус

(“Философиялық
лексикон”,
1613)

И. Клауберг

(“Онтософия”,
1656)

**Практикалық қолданыста
ұғымды негіздеген Христиан Вольф.**

- Шығыстық мәдениетте болмыс мәселесі шынайылық пен өткіншіліктің баламасы ретінде Үнділердің «Ригведа» гимндерінде талданады.
- Әлем мен адам тұрақтылығының кепілі - универсалды, толыққанды, абсолюттік ақыл-ой.
- **Абсолюттік ақыл-ой** - абсолюттік болмыстың бейнесі.

Болмыс сезім мен ақыл-ой арқылы
қабылданбайтын, аскеттік мәнге ие - **Брахман**.

Брахман – жалғыз, мәңгілік, ол бір мезетте мәнді де
мәнсіз, мәңгілік әрі шексіз, өлшенбейді өлмейді,
бұзылмайды әрі жоғалмайды, ол бүтін әрі тұтас.

Антик мәдениетінде болмыс адам мен әлемнің
ара қатынасын,
әлемдегі адамның орнын іздеуден бастау
алып,
адамның ақыл-ойына тәуелді нақты әрі
шынайы болмыс болып **қалыптасты.**

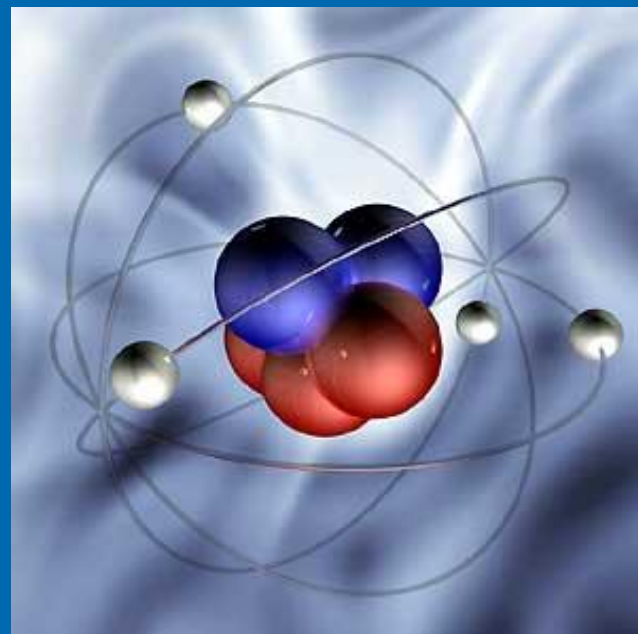

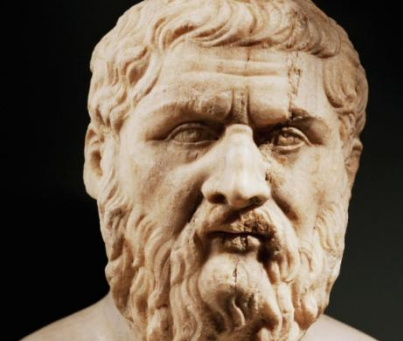
Парменид
(540/539)

Парменид: “нағыз болмыс – ақыл-
оймен игерілетін, бүтін, тұтас және
әрқашан бар”.

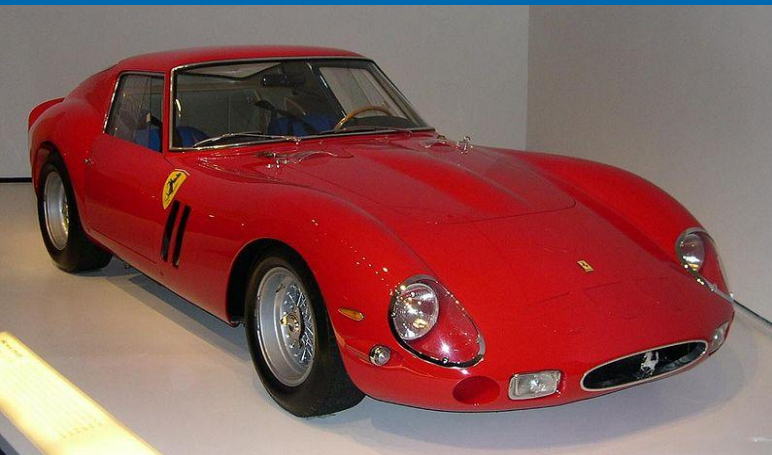
Левкипп пен Демокрит
болмыс ұғымы ретінде
атомды ұсынды.

Олар әлемді «болмыс»
және «биболмыс» деп
екіге бөлді: **“болмыс”** -
өздеріне тең атомдар
болса,
“биболмыс” – бос
кеңістік деп атады.

Платон “**идеалдық әлем**”
болмысы ойын ұсынып,
болмыс парадигмасының **екі**
жағын ашты:

“**Феноменалды болмыс**”
- пайымдау арқылы жетуге
болатын көрінетін деректі
болмыс;

“**Метафеноменалды болмыс**”
- көрінбейтін, түсінілмейтін,
дерексіз болмыс.

□ Аристотель: “метафизика - ойдың **эмпирикалық** әлем шеңберінен шығып, **метаэмпирикалық** нақтылыққа жетуге ұмтылуы”.

□ Ол милеттіктерден Платонға дейінгі философиялық ой дамуы бағытын түйіндей отырып, метафизиканың 4 анықтамасын берді:

1. Бастапқы немесе жоғарғы бастаулар себебін зерттеу;
2. Болмысты тану;
3. Субстанция туралы білім;
4. Құдай туралы білім.

Метафизика – бастапқы себептер туралы білім:

- Формалды;
- Материалды;
- Әрекеттік;
- Финалды.

Болмыс

категория

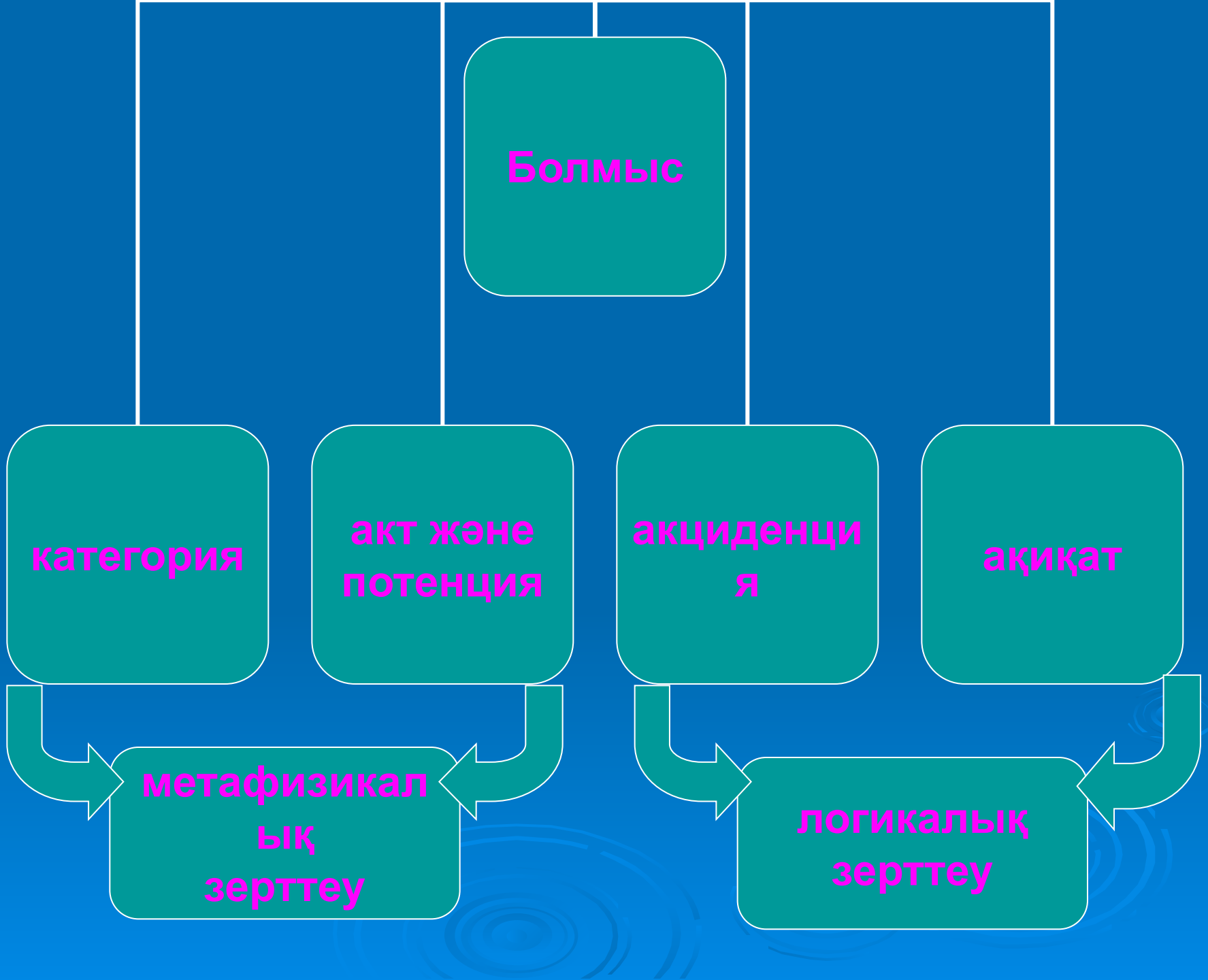
**акт және
потенция**

**акциденци
я**

ақиқат

**метафизикал
ық
зерттеу**

**логикалық
зерттеу**

Плотин бойынша:

Тұтастық – болмыс пен интеллекттен жоғарғы тұрған материалдық емес шексіздік.

Ол – **барлығының бастауы** және потенциалдық формадағы барлық мәнділіктің жоғары **концентрациясы**.

- Плотин **Нусты**, яғни әлемдік рухты құрайтын «**меон**» ретінде көрсетеді.

Гегельге дейін болмыс тұрақты субстанция, абстрактылы жалпылық және тұлғасыз каузалдық ретінде пайымдалды.

Гегель болса болмысты тарихи қозғалысты жүзеге асыратын субъект-субстанция деп тұжырымдап, оған аластатылған күйдің субъекті және формалдық түзілімдердің сыртқа айналған шынайы субъекті – Абсолюттік идея деп анықтама берді.

Болмыс мәселесі:

Антик философиясында
космоцентристік;

Ортағасырда **теоцентристік;**

Жаңа дәуірде **ғылыми**
сипатқа ие болды.

Гегельше - болмыс
формаларын жіктеп **сапа,**
сан, өлшем формаларына
бөлді.

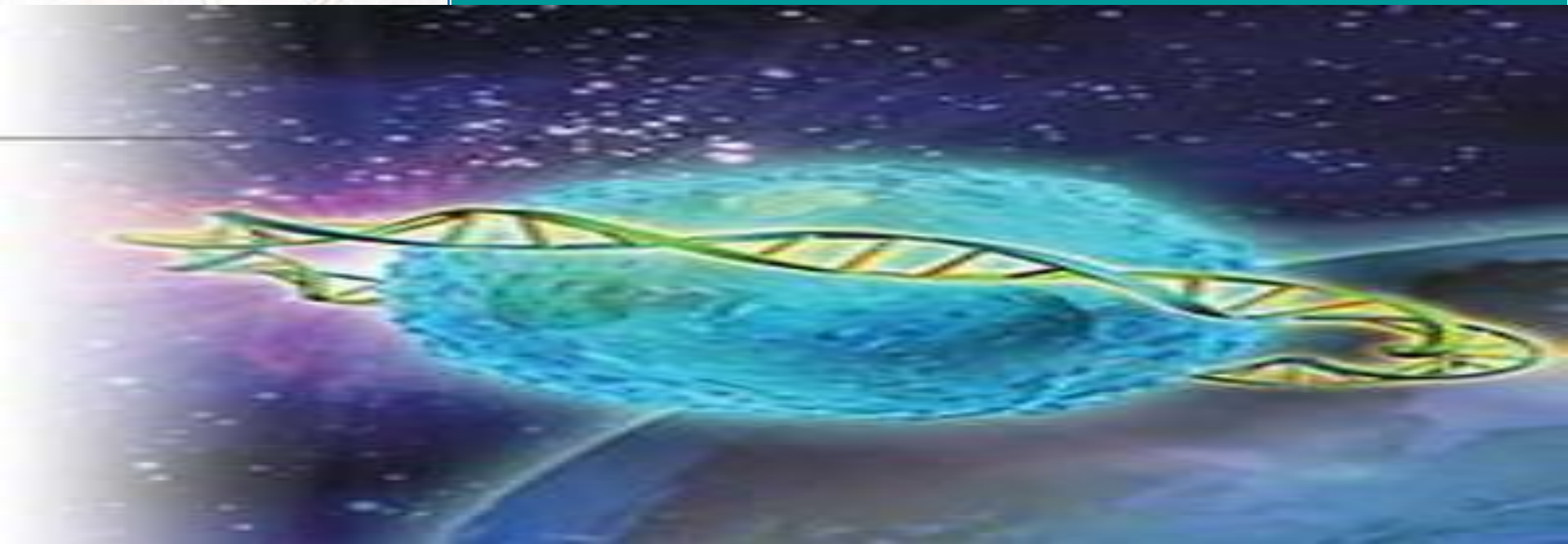
□ Батыстық өркениеттің кеңістіктік-уақыттық өсуі адамзаттың белсенді әрекеті шекарасын кеңейту қажеттілігін барған сайын алға тарта отырып, табиғи және әлеуметтік әлем туралы идеяларды негіздейтін **жаратылыстанымдық-ғылыми** және **философиялық** концепцияларды дүниеге әкелді.

□ **Субстанция** – абсолюттік бастауды, түпнегізді бейнелеу үшін қолданылатын **ұғым**.

БЕНЕДИКТ СПИНОЗА:

**«Мен, субстанцияны
өзімен-өзі өмір сүретін,
яғни басқа нәрседен түзілетіндей
өзге затпен салыстыруға
келмейтін нәрсе деп түсінемін»**

Француз және ағылшын
философтары әлемде
адам өмір сүруінің қажетті
шарты “**табиғат**” , ал
табиғаттың онтологиялық
негізі субстанцияның
алуан түрлі көріністерінің
бірі ретіндегі материя деп
тұжырымдады.

**Маркс бойынша:
қоғамдық болмыс –
қоғамның материалды
өмірі, әлеуметтік өмірдің
ОНТОЛОГИЯСЫ.**

Философ В.П.Тугариновтың пікірінше:

Б О Л М Ы С –
органикалық емес құрамдастардың
өмір сүруі болып табылатын
“органикалық емес” әлем,
“органикалық” әлем - өмір түрінде,
ал қоғам - өмір қамының
нақты процесі ретінде
КӨРІНЕДІ.

**Болмыс
түрлері**

**Заттар
Мен
Табиғи
Процесте
р
болмысы**

**Адам
болмысы**

**Рухани
болмыс**

**Әлеуметті
к
болмыс**

Мартин Хайдеггер: **«Болмыс мәселесі кім үшін маңызды және оның қандай мәні бар?»** деген сұрақ қойып, болмысты талдауда **ғылыми танымға** айрықша мән береді.

Ол адам болмысын **«осы-болмыс»** деп атап, осы болмыстың болмысы **онтологиялық мәселе**, осы болмыс әрқашан **әлемдегі болмыс**, ал әлем **«болмыс ішінде де»** және **«болмысқа қарай»** өлшемдерімен беріледі.

Осылайша ол **«адам өзінің көретін бүкіл нәрселерін ненің арқасында көре алады»** деп ой толғайды.

«Осы-болмыс»

- Постмодернизм бағыты болмыстың жаңа ережесін дайындау категориялық тіл мен интеллектуалдық әрекеттің жаңа стратегиясын қалыптастырудағы негізгі міндеттер деп санады.
- Олар классикалық философияның негізгі жағдайларын сынаудан бастап, идеалдар мен құндылықтар иерархиясының абсолюттігін қамтамасыз ететін тұрақтылықтың абсолютті кепілі ретіндегі ақыл-ойдың билігін сынаумен жалғастырды.

□ Әлемге деген постмодернистік көзқарас
антропоцентризм, еуроцентризм,
логоцентризм, этноцентризм сынды
көптеген центризмдерді орнату арқылы
еуропалық әлемнің болмыс
стратегиясының жарамсыздығын
дәлелдеді.

□ Постмодерн тұрақсыздық, өзгермелілік,
ағымдылық мойындалатын әлем
үлгілері өміріндегі эклектизмді
насихатады.